

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2022.21.4.90-94>

Princípy hudobnej výchovy pre deti predškolského a mladšieho školského veku

Principles of Music Education for Preschool and Early School Children

Martina Krušinská

Abstract

The text deals with the principles that are key to the musical education of preschool and early school children. In defining the principles, the author is based on the laws of folk art in Slovak folk music culture and on the music-pedagogical principles of Carl Orff based on the musical manifestations of natural cultures.

Keywords: Music. Child. Music education. Principles. Preschool age. Younger school age.

Úvod

Existujú antropologické zákonitosti, ktoré sú súčasťou jednotlivých pedagogických prístupov, konceptov, či koncepcií a ich následných vzdelávacích programov či modelov škôl. S týmito východiskami pracujú aj hudobno-pedagogické prístupy. V nasledujúcom texte sústredíme pozornosť na princípy hudobno-výchovného procesu, ktoré by mali byť pre učiteľa jadrom pre tvorenie vlastných modulov spojených s hudbou – denných rituálov, jednotlivých hudobných aktivít, hodín hudobnej výchovy. Princípy vychádzajú z hudobno-pedagogickej koncepcie Carla Orffa (Blažeková 2011) a zo zákonitostí ľudovej tvorby v našej vlastnej ľudovej hudobnej kultúre (Krušinská – Zeleiová 2011). Sú odrazom toho, čo je človeku – obzvlášť dieťaťu, blízke.

Hudobno-výchovné princípy

*Na moju otázku:
„Kde bývate, deti?“
trojročný Kubko odpovedal:
„Pri maminke.“
(z učiteľských spomienok)*

Princíp kultúrnej kontinuity: Ide o rešpektovanie prostredia, do ktorého sa dieťa narodilo. Vo vzťahu k dieťaťu, ktoré žije v prostredí s vlastnou duchovno-kultúrnou a historickou kontinuitou, je dôležité citlivo narábať s prvkami pochádzajúcimi z inej – k vlastnému priestoru – nekontinuálnej kultúrnej oblasti. Vo výchovno-vzdelávacom prostredí by sme mali umožniť dieťaťu priradovať k sebe predovšetkým tie javy, ktoré k sebe patria a sú súčasťou jeho najbližšieho prostredia. Prostredníctvom sebe blízkych javov môže dieťa tvoriť reálne vzťahy – v nich utvárať svoju identitu, čo je predpoklad pre jeho zdravý vývin.

Princíp jednoty pohybu, reči a muzicírovania je dieťaťu absolútne prirodzený, v jeho spontánnom prejave existuje v spojitosti – *podupkávanie, tleskanie, zvolania, pospevovanie, smiech, tanečné pohyby* dieťaťa. Výchova, ktorá prepája hudbu, pohyb a reč dieťaťa, môže mať zásadný význam pri formovaní jeho prežívania v celistvosti. Navyše, spev a muzicírovanie majú inú kvalitu, ak sa do nich premieta pohyb (alebo aj predstava pohybu). To isté platí o pohybe, ak sme ho podporili hudbou a rečou. V našej ľudovej kultúre poznávame princíp celostnosti vo vzájomnom prepojení jeho slovesnej, tanečnej a hudobnej oblasti.

Princíp mnohostranného oslovenia človeka možno charakterizovať ako aktivizáciu všetkých zmyslov pri detskom objavovaní, poznávaní. Zapojiť všetky zmysly dieťaťa – nielen *zrak* a *sluch*, ale aj *hmat*, *čuch* a *chuť*, je nevyhnutným predpokladom pre zmysluplné učenie sa. V zapájaní zmyslov ide o fázu *explorácie* (intuitívne ohmatávanie, objavovanie hudobného a zvukového materiálu), ktorá neskôr prerastá do fázy *improvizácie* (spontánneho sebavyjadrenia), *kompozície* (postupnej fixácie) a *reflexie*. Prepojením všetkých zmyslov vytvárame pre dieťa priestor, ktorý je blízky reálnemu životu.

Princíp prebúdzania vlastnej aktivity – tvorivosti je najlepšie dosiahnuteľný vo forme *improvizácie*. Aj keď dospelí majú často rešpekt z *improvizovania* (vyznačujúceho sa absenciou dopredu určených algoritmov), dieťa sa spontánne prejavuje v pohybe, v muzicírovaní na hudobnom nástroji, v pospevovaní. **Hudobná improvizácia** je pre dieťa ako voľné vyjadrenie sa v hre. Najvhodnejšia forma v tomto veku je vyjadrenie určitej nálady či obrazu hlasom alebo hrou na elementárnom hudobnom nástroji (zvukomaľba). Elementárne hudobné nástroje sú v orffovských intenciách chápané ako predĺžené vyjadrovacie orgány vlastného tela. Ich prednosťou je, že provokujú k muzicírovaniu, k *improvizácii*. **Pohybová improvizácia k hudbe** je pre dieťa ešte slobodnejšia, obzvlášť ak mu do rúk vložíme vhodné médium (napr. šatku, stužku, vejár a pod.). Ak ponecháme dieťaťu priestor pre vlastné hudobné či pohybové vyjadrenie, môžeme nahliadnuť do jeho vnútorného sveta, do jeho autentického prežívania. Samozrejme, takéto *improvizované*

hudobné či pohybové aktivity vo výchovnom procese je potrebné pripraviť. Zo strany učiteľa ich nie je možné ponechať na náhodu.

Princíp učenia sa v komunite zdôrazňuje schopnosť dieťaťa zmysluplne sa zapojiť do spoločného tvorenia. Keďže hudobná výchova je činnosť – dieťa spieva, hrá na nástroji, vyjadruje hudbu pohybom či dramatickým gestom, vyžaduje sa tu spolupráca s ostatnými. Dieťa sa učí byť vnímavé voči druhým, počúvať ich, prijímať ich prejavy, prispôbiť sa, alebo naopak prebrať na seba vedúcu rolu. Zakúša, že aj ono môže byť prijaté. Ide o proces, ktorý môže byť pre deti náročný, no jeho výsledkom je schopnosť vytvárať spoločné dielo. Dôležité je pamätať na skutočnosť, že človek je schopný plnohodnotne existovať iba vo vzťahoch a tento zásadný rozmer v živote dôsledne rozvíjať aj vo výchovno-vzdelávacom procese.

Princíp procesuálnosti: V minulosti nebol kladený dôraz na vonkajší výkon interpretov v zmysle ich dokonalého výkonu. Interpreti a poslucháči neexistovali oddelene. Pri kolektívnom muzicírovaní ľudia spievali, hrali na nástrojoch, tancovali v závislosti od miery svojich hudobných a pohybových schopností a momentálneho emočného naladenia. Každý bol v procese vlastnou mierou účastný a nikto nebol ohrozený z hľadiska vonkajšieho pohľadu diváka. Tak aj v hudobno-výchovnom procese by sme mali rešpektovať uchopenie učebnej látky v procese – „tu a teraz“ oproti požiadavke zameranej na vonkajší výkon. Až po dostatočnom odznení tejto fázy (fáza exploračie a improvizácie) môžeme prikročiť ku fáze fixovania – zdokonaľovania činností smerujúcich k potenciálnemu verejnému vystúpeniu.

Princíp podnetného hudobného prostredia a rozlišovania (selektovania) zdôrazňuje vytváranie takého didaktického prostredia, ktoré bude motivovať k vlastnému skúmaniu dieťaťa a k účinnému rozvíjaniu jeho hudobného potenciálu. Nejde pritom o zahlcovanie zmyslov dieťaťa množstvom učebných pomôcok a príležitostí. Prostredie má byť dôsledne a premyslene pripravené. Mali by sme pamätať na skutočnosť, že dieťa predškolského a mladšieho školského veku sa častokrát stretá s hudbou systematicky prvý raz. Preto by tieto stretnutia mali ponúknuť čo najkvalitnejšie hudobné prostredie: hudobný repertoár, tzv. zlatý fond detského ľudového repertoáru, hudobné nástroje s ušľachtilým tónom, kvalitnú hudbu na počúvanie – ľudovú regionálnu či lokálnu hudbu, umelú hudbu najmä z okruhu klasickej tvorby. Ak sa dieťa bude od útleho veku aktívne stretávať s umelecky hodnotnejšími hudobnými tvarmi, bude vo vyššom veku schopné v umení rozlišovať a vyberať (selektovať) „kvalitnejšie od menej kvalitného, zrelšie od menej zrelého“.

Princíp učenia sa hrou: Všetky kroky, ktoré podnikáme na ceste výchovy k hudbe a hudbou, v tomto veku nie je možné oddeliť od sveta detskej hry. Ak sa učiteľ dokáže hrať s deťmi a skrze hru realizovať (skryté) vzdelávacie ciele, vytvorí s deťmi prirodzene spontánny priestor, v ktorom stretnutia s hudbou budú mať esenciu zážitku a radosti. Dovoľiť dieťaťu ostať v procese hry, cez ktorú si buduje dostatočnú emocionálnu bázu pre ďalšie obdobia, a celkom malými krokmi stúpať v čase k novým hudobným priestorom, je múdrosť učiteľa, ktorej výsledkom je rast hudobných schopností a zručností dieťaťa, a predovšetkým jeho dobrého vzťahu k hudbe.

Na záver

*V šiestom ročníku sedával v prvej lavici Janko, ktorý spieval veľmi rád, no zato veľmi falošne. Keď sme raz s deťmi oduševnene spievali ľudovú pieseň Hlboký jarček, Janko zo všetkých detí spieval najhlasnejšie... Povedala som si, že to vydržím a nezasiahnem, aj keď mi z jeho spevu bolo ťažko. Keď sme skončili, Janko radostne vyhlásil: „Pani učiteľka, ale sme si zaspievali!“
(z učiteľských spomienok)*

Vo všetkých hudobných činnostiach by mali učitelia vytvárať priestor pre slobodné vyjadrenie dieťaťa – dovoliť dieťaťu rozvíjať svoju hravosť, spontánnosť, predstavivosť, fantáziu, tvorivosť. Muzicírovanie detí v škole nemusí byť dokonalé. Dôležitejšie je, aby hudobné stretnutia s deťmi boli autentické, bez prílišného tlaku na vonkajší výkon, no o to viac s podporou vnútornej motivácie dieťaťa. Učitelia detí predškolského a mladšieho školského veku by mali deťom dopriať dostatok času pre ich rast. Odmenou všetkým bude zmysluplný priestor, pomaly a bezpečne sa naplňajúci krásou hudobného umenia.

Bibliografia

- Blažeková, M. 2011. *Orffov Schulwerk: Princípy a adaptácia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. 194 s. ISBN 978-80-8094-997-6.
- Boroš, T. 2021 [online]. *Hudba ako čin*. Aktualizované 27.1.2022. Dostupné na: <https://www.in-music.sk/projekty/prave-realizujeme/hudba-ako-cin/>
- Derevjaníková, A. et. al. 2014 [online]. *Hudobná výchova – primárne vzdelávanie: Príloha Umenie a kultúra k Štátnemu vzdelávaciemu programu*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. Aktualizované 20.7.2021. Dostupné na https://www.statpedu.sk/archiv/SVP/inovovany-statny-vzdelavaci-program/1-stupen-zs/vytvarnavychova_pv_2014.pdf

- Derevjaníková, A. 2016. *Hudobná výchova: Metodická príručka k vzdelávacej oblasti Umenie a kultúra ŠVP pre predprimárne vzdelávanie v materských školách*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. 59 s. ISBN 978-80-8118-177-1.
- Elscheková, A. – Elschek, O. 2005. *Úvod do štúdia slovenskej ľudovej hudby*. Bratislava: Hudobné centrum. 220 s. ISBN 80-88884-69-1.
- Králová, E. – Procházková, M. 2015. Námety na relaxačné hudobné aktivity na 1. stupni základnej školy. In *Fyzioterapia a hudobné aktivity, rehabilitácia, regenerácia a zdravie (recenzovaný zborník vedeckých prác)*. Trenčín: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne. ISBN 978-80-8075-710-6, s. 42 – 48 [CD-ROM].
- Krušinská, M. 2009. *Výchova k hudbe v škole Márie Montessoriovej: Podnety pre tóriu a prax hudobnej výchovy v alternatívnych a inovatívnych modeloch škôl na Slovensku*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku. 116 s. ISBN 978-80-8084-427-1.
- Krušinská, M. – Zeleiová, G. J. 2011. *Hudobno-výchovné a hudobno-terapeutické moduly: Podnety z tvorivých dielní akcentujúcich zdroje ľudovej tvorby a osobnej identity*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku. 167 s. ISBN 978-80-8084-765-4.
- Krušinská, M. 2019. *Muzilienka: Hudobné stretnutia s deťmi batolievého veku I+* Ružomberok: Verbum. 90 s. ISBN 978-80-561-0652-5.
- Vágnerová, M. 2005. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. 467 s. ISBN 80-2460956-8.

PaedDr. Martina Krušinská, PhD.,

Katedra hudby, Centrum etnografie a umenia,
Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku,
Námestie A. Hlinku 56, 034 01 Ružomberok
martina.krusinska@ku.sk